

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

રવિન્દ્ર નાથ ઘોષાલ

વિરુદ્ધ

યુનિવર્સિટી ઓફ કલકત્તા અને અન્યો

સપ્ટેમ્બર ૩૦, ૨૦૦૨

[જી. બી. પટનાયક, વાય. કે. સભરવાલ અને એસ. એન.

વરિયાવા, ન્યાયમૂર્તિઓ]

શિક્ષણ/શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ:

એમ. એ. પરીક્ષા-પરિણામની બિન-ઘોષણા-માટે

લેખિત અરજી દાખલ કરવામાં આવી હતી.પરિણામનું પ્રકાશન-

ઉચ્ચ અદાલતે પરિણામના પ્રકાશનમાં વિલંબની તપાસ કરવા માટે

એક સમિતિની નિમણૂક કરી-એક જ ન્યાયાધીશે અહેવાલ પર

વિચાર કર્યો, વળતરનો ચુકાદો આપ્યો-વિભાગીય ખંડપીઠે જાહેર

કાયદાના સિદ્ધાંતને લાગુ કરવા માટે યોગ્ય કેસ નથી એમ કહીને

ગુકસાનનો ચુકાદો રદ કર્યો-અપીલ પર, જાહેર અધિકારી દ્વારા ફરજના નાના ઉદ્ધંધન માટે કલમ ૨૨૬/૩૨ હેઠળ વળતર આપવું યોગ્ય નથી-અનુકરણીય ગુકસાન આપતા પહેલા અદાલતે એ સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે કલમ ૨૧ હેઠળ નાણાકીય અધિકારોનું ઉદ્ધંધન કરવામાં આવ્યું છે અને પીડિત અસહાય પીડિત છે-ભારતનું બંધારણ:લેખ ૨૧,૩૨ અને ૨૨૬-લેખિત ન્યાયક્ષેત્ર-વળતરનો પુરસ્કાર.

અપીલકર્તા ચોક્કસ વિષયમાં એમ. એ. ની પરીક્ષા આપી હતી અને પરિણામ લાંબા સમય સુધી જાહેર કરવામાં આવ્યું ન હતું.આ દરમિયાન તેણે અભ્યાસના અન્ય અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશ લીધો હતો.૫/૬ વર્ષના અંતરાલ પછી તેમણે પરિણામ જાહેર કરવા માટે યુનિવર્સિટીના અધિકારીઓને પત્ર લખ્યો હતો.પરિણામ જાહેર ન થતાં તેમણે રિટ પિટિશન દાખલ કરી હતી.તરત જ, યુનિવર્સિટી દ્વારા પરિણામ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું અને અપીલકર્તા નિષ્ફળ હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું.વર્ષો સુધી પરિણામ કેમ જાહેર કરવામાં આવ્યું ન હતું તેની તપાસ કરવા માટે ઉચ્ચ ન્યાયાલયના એકલ ન્યાયાધીશે નિવૃત્ત ન્યાયાધીશની અધ્યક્ષતામાં એક સમિતિની નિમણૂક કરી હતી.અહેવાલની વિચારણા કર્યા પછી, એકલ ન્યાયાધીશે યુનિવર્સિટીને વળતર અને

નુકસાની તરીકે ચોક્કસ રકમ ચૂકવવાનો અને ભૂલ કરનારા અધિકારીઓ સામે યોગ્ય કાર્યવાહી કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો અને ખર્ચ તરીકે નિશ્ચિત રકમની ચુકવણી કરવાનો પણ નિર્દેશ આપ્યો હતો.

પ્રતિવાદી-યુનિવર્સિટીએ અપીલ દાખલ કરી હતી.ઉચ્ચ અદાલતની ખંડપીઠે પ્રતિવાદીને બેદરકારીભર્યો ગણાવ્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે અપીલકર્તા જે સમસ્યાઓનો સામનો કરી રહ્યો હતો અને યુનિવર્સિટી દ્વારા પરિણામ જાહેર ન કરવાને કારણે તેણે કેટલો પૂર્વગ્રહ સહન કર્યો હતો તે સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો હતો.ખંડપીઠે જણાવ્યું હતું કે જાહેર કાયદાના સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કરીને નુકસાની માટે વળતર આપવાનો આ યોગ્ય કેસ નથી.જોકે, કિંમતના પુરસ્કારની પુષ્ટિ કરવામાં આવી હતી.આથી આ અપીલ કરવામાં આવી છે.

અપીલકર્તાએ દલીલ કરી હતી કે ડિવિઝન બેન્ચે એકલ ન્યાયાધીશના આદેશને રદ કરીને ભૂલ કરી હતી કે વળતર આપવા માટે આ યોગ્ય કેસ નથી.

અરજી નામંજૂર કરતાં કોર્ટે

નિર્ણય :૧.૧ માનવ અધિકારો અને મૂળભૂત

સ્વતંત્રતાઓના ઉદ્ધંધન માટે વળતર માટે જાહેર કાયદાહેઠળ કરવામાં આવતો દાવો, જેના રક્ષણની બંધારણમાં બાંધધરી આપવામાં આવી છે, તે નિઃશંકપણે આવા અધિકારના રક્ષણ અને અમલીકરણ માટે એક સ્વીકૃત ઉપાય છે અને મૂળભૂત અધિકારના અમલીકરણ માટે જોગવાઈ કરાયેલ બંધારણીય ઉપાયનો આશરો લઈને કરવામાં આવેલી કડક જવાબદારી પર આધારિત એવો દાવો અલગ છે, અને ખાનગી કાયદામાં અપકૃત્ય માટે નુકસાની માટેના ઉપાય ઉપરાંત; જેમ કે આ અદાલતે નીલાબતી બહેરામાં ચુકાદો આપ્યો હતો. હકીકતમાં, નાગરિકોની નાગરિક સ્વતંત્રતાના રક્ષક તરીકે અદાલત પાસે ઉપલબ્ધ એક નવા સાધન કરીકે આ એક નવીનતા છે અને કોર્ટ, તેનો ઉપયોગ કરીને, જ્યારે તે નિષ્કર્ષ પર આવે છે કે કલમ ૨૧ હેઠળ મૂળભૂત અધિકારોનું ઉદ્ધંધન થયું છે ત્યારે વળતર આપવાની સ્થિતિમાં હશે. (૭૦૩-૭, એચ; ૭૦૪-એ, બી)

લખનૌ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી વિરુદ્ધ એમ. કે. ગુપ્તા, [૧૯૯૪] ૧ એસસીસી ૨૪૩; કોમન કોઝ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્યો, [૧૯૯૯] ૬ એસ. સી. સી. ૬૬૭ અને નીલાબતી બેહરા વિરુદ્ધ ઓરિસ્સા રાજ્ય, [૧૯૯૩] ૨ એસ. સી. આર. ૫૮૧, નો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.

૧.૨.એવું માનવું યોગ્ય રહેશે નહીં કે દરેક જાહેર અધિકારી દ્વારા જાહેર ફરજનું દરેક નાનું ઉદ્ધંધનના કારણે જાહેર કાયદાની કાર્યવાહીના સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને કલમ ૨૨૬/૩૨ હેઠળની અરજીમાં અદાલત વળતર આપે એવું માનવું યોગ્ય નથી. તેથી, બંધારણની કલમ ૨૨૬/૩૨ હેઠળ અસાધારણ શક્તિનો ઉપયોગ કરતી વખતે અદાલત, જાહેર સત્તામંડળો સામે માત્ર એટલા માટે નુકસાનીનો ચુકાદો નહીં આપે કારણ કે તેમણે એવો કોઈ આદેશ આપ્યો છે જે તેમના અધિકારથી બહાર છે, અથવા જ્યાં સુધી દ્વેષ અથવા સભાન દુરુપયોગ ન હોય ત્યાં સુધી ફરજોના અમલમાં કેટલીક નિષ્ક્રિયતા રહી છે.અનુકરણીય નુકસાની આપવામાં આવે તે પહેલાં તે દર્શાવવું આવશ્યક છે કે કલમ ૨૧ હેઠળ કેટલાક મૂળભૂત અધિકારોનું જાહેર કાર્યકર્તાઓ તરફથી મનસ્વી અથવા તરંગી કાર્યવાહી દ્વારા ઉદ્ધંધન કરવામાં આવ્યું છે અને પીડિત તે કૃત્યનો અસહાય ભોગ બન્યો હતો.[૭૦૪-ડી, ઇ, એફ]

૨. તાત્કાલિક કેસમાં, સમિતિનો અહેવાલ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે અપીલકર્તા શરૂઆતથી જ જાણતો હતો કે તે નિષ્ફળ ગયો છે.તેમણે પોતાનું પરિણામ મેળવવા માટે ઘણા વર્ષો સુધી કંઈ કર્યું નહીં.ઉચ્ચ અદાલતની ખંડપીઠે જ્યારે એવું માન્યું હોય કે તે

દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે અપીલકર્તાએ કઈ સમસ્યાનો સામનો કર્યો છે અને તેણે કેટલો પૂર્વગ્રહ સહન કર્યો છે.તે દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે પરિણામની જાહેરાત ન થવાથી અપીલકર્તાનું ભવિષ્ય પર કેવી અસર પડી હતી.આ એવો કેસ નથી કે જ્યાં પરિણામોની જાહેરાત ન થવાને કારણે, અપીલકર્તાને ભવિષ્યના અભ્યાસો હાથ ધરવામાં અવરોધ આવ્યો હોય.હકીકતમાં અપીલકર્તાએ બીજો માર્ગ અપનાવ્યો હતો.ડિવિઝન બેન્ચે તારણ કાઢ્યું હતું કે પ્રતિવાદીઓ પરિણામ જાહેર કરવામાં બેદરકારી દાખવતા હોવા છતાં, આ યોગ્ય કેસ ન હતો જ્યાં વળતર આપી શકાતું હતું અથવા આપવું જોઈતું હતું; અને વળતર માટેનો કેસ પણ દલીલ કરવામાં આવ્યો ન હતો અથવા સાબિત થયો ન હતો.

[૭૦૪-૭, એચ; ૭૦૫-એ]

દીવાની અપીલીય હકૂમત: સિવિલ અપીલ નંબર ૬૫૫/૨૦૦૨

૧૯૯૧ના સી. ઓ. નંબર ૬૭૦૬ (૬બલ્યુ) માં ૧૯૯૪ના ઓ. ઓ. નંબર ૨૧૨માં કોલકાતા હાઈકોર્ટના ૭.૨.૨૦૦૦ તારીખના ચુકાદા અને આદેશમાંથી.

જયદીપ ગુપ્તા, સિદ્ધાર્થ ભટનાગર, નિર્મલ દુબે અને ઈન્દ્ર સહાની , અપીલકર્તા માટે.

પ્રતિવાદી માટે એલ. નાગેશ્વર રાવ, પીજુષ કે. રોય, રતન ચૌધરી, કે. સી. સુદર્શન અને જનાન્થ મુથ રાજ.

કોર્ટનો ચુકાદો જસ્ટિસ પરિચાવા દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

આ અપીલ ૭ ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૦ના ચુકાદા સામે છે.

ટૂંકમાં જણાવેલી હકીકતો નીચે મુજબ છે:

અપીલકર્તાએ નવેમ્બર, ૧૯૮૪માં કલકત્તા યુનિવર્સિટી દ્વારા આયોજિત ઇસ્લામિક ઇતિહાસ અને સંસ્કૃતિમાં એમ. એ. ની પરીક્ષા આપી હતી. પરીક્ષાનું પરિણામ ૬ જૂન, ૧૯૮૫ના રોજ જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું. જોકે અપીલકર્તાનું પરિણામ જાહેર કરવામાં આવ્યું ન હતું. ત્યારબાદ અપીલકર્તાએ કાયદાના અભ્યાસક્રમમાં પ્રવેશ લીધો હતો. ૮મી ડિસેમ્બર, ૧૯૯૦ના રોજ અપીલકર્તાએ પરીક્ષા નિયંત્રકને પત્ર લખીને વિનંતી કરી હતી કે ૧૯૮૪માં યોજાયેલી પરીક્ષાનું તેમનું પરિણામ જાહેર કરવામાં આવે. તેમણે ૧૪ ફેબ્રુઆરી, ૧૯૯૧ના રોજ વાઈસ ચાન્સેલરને પણ પત્ર લખ્યો હતો અને આવી જ વિનંતી કરી હતી. ત્યારબાદ તેમણે કલકત્તાની ઉચ્ચ અદાલતમાં તેમના પરિણામના આદેશાત્મક પ્રકાશનના સ્વરૂપમાં રિટ જારી કરવા માટે રિટ પિટિશન દાખલ કરી હતી. ૧૨મી જુલાઈ, ૧૯૯૧ના રોજ અપીલકર્તાનું પરિણામ જાહેર

કરવામાં આવ્યું હતું અને તે નિષ્ફળ ગયો હોવાનું જાણવા મળ્યું હતું.અપીલકર્તાએ પરીક્ષાના પરિણામને પડકાર્યું નથી અને એ હકીકત સ્વીકારી છે કે તે નિષ્ફળ ગયો છે.

પરિણામની જાહેરાત સાથે રિટ પિટિશનમાં ખરેખર કંઈ જ બચ્યું નથી.જોકે, આટલા વર્ષોથી પરિણામ કેમ જાહેર કરવામાં આવ્યું ન હતું તેની તપાસ કરવા માટે ઉચ્ચ ન્યાયાલયના વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે ઉચ્ચ ન્યાયાલયના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશની અધ્યક્ષતામાં એક સમિતિની નિમણૂક કરી હતી.સમિતિએ નીચેના તારણો આપ્યા હતા:

"૧) ઉમેદવાર જાણતો હતો કે પરિણામ જાહેર થયા પછી તરત જ તે અસફળ રહ્યો હતો.

૨) સંબંધિત કાગળોની ગેરહાજરીમાં એવું ન કહી શકાય કે પરીક્ષક ટેબ્યુલેટર્સની ૨ સ્લિપ પર અલગ-અલગ ગુણ આપ્યા હતા.

૩)(અ) તપાસ કરનાર વિસંગતતા ન શોધવામાં અને તેમ છતાં ટેબ્યુલેશન શીટ્સ પરના ગુણ સાચા હોવાનું સૂચવતી તેની સહી કરવામાં તેની ફરજ નિભાવવામાં નિષ્ફળ ગયો.

(બ) તપાસ સમિતિ સમક્ષ હાજર ન રહેવાનું તેમનું વર્તન સારું નથી.

(જ) ટેબ્યુલેટરોએ વિસંગતતાની નોંધ લીધી ન હતી અને જો

તેઓએ નોંધ્યું હોય તો પણ, તેઓએ સત્તામંડળને તે તરફ ધ્યાન દોર્યું ન હતું.આવું કરવાની તેમની ફરજ હતી.

(૫) વ્યવહાર સહાયકએ આ બાબતને આગળ વધારવામાં વધુ સતર્ક રહેવું જોઈતું હતું.

(૬) પરિણામ વિભાગના પ્રભારી વિભાગે અપૂર્ણ પરિણામ વિશે તપાસ કરવી જોઈતી હતી.વિભાગ-ઇન –પરિણામ વિભાગનો હવાલો અથવા તે બાબત માટે નિયંત્રક વિભાગના કોઈપણ અધિકારીએ એ જોવું પડશે કે પરિણામ લાંબા વર્ષો સુધી અધૂરું ન રહે.

(૭) નિયંત્રકે માર્ગો અને માધ્યમો શોધવા જોઈએ અને આવા પગલાં લેવા જોઈએ જેથી ભવિષ્યમાં પરિણામ વર્તમાન કેસની જેમ વર્ષો સુધી અધૂરું ન રહે.

(૮) મને ઉમેદવાર અને યુનિવર્સિટીના કોઈ કર્મચારી વચ્ચે કોઈ સાઠગાંઠ હોવાનું જણાતું નથી.

ત્યારબાદ વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે ચુકાદો આપ્યો હતો કે કલકત્તા યુનિવર્સિટી અને ઉપકુલપતિએ અપીલકર્તાને રૂ. ૬૦,૦૦૦/- ૩૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૯૨ પહેલાં નાણાકીય વળતર અને નુકસાની તરીકે ચુકવવી જોઈએ.વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે

ઉપકુલપતિને તપાસકર્તા, ટેબ્યુલેટર્સ, વ્યવહાર સહાયક અને સેક્શન-ઈન-ચાર્જ અને સૌથી ઉપર પરીક્ષા નિયંત્રક સામે તેમની ફરજો નિભાવવામાં નિષ્ફળતા બદલ યોગ્ય પગલાં લેવાનો પણ નિર્દેશ આપ્યો હતો.વિદ્વાન એકલ ન્યાયાધીશે રૂ. ૨૦૦ જી.એમ. ખર્ચ ચૂકવવાનો પણ આદેશ કર્યો.

પ્રતિવાદીઓએ અપીલ દાખલ કરી હતી.ડિવિઝન બેન્ચે ૭મી ફેબ્રુઆરી, ૨૦૦૦ના વિવાદિત ચુકાદા દ્વારા સિંગલ જજના તારણો સાથે સંમત થયા હતા કે પ્રતિવાદીઓ બેદરકારી દાખવી હતી.એ પણ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તા જાણતો હતો કે તે પરીક્ષામાં નાપાસ થયો છે અને તેણે લાંબા સમયથી માર્કશીટ જારી કરવાની માંગ કરી નથી.એ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તાએ તેના પરિણામની રાહ જોઈ ન હતી પરંતુ કાયદાના અભ્યાસક્રમમાં અભ્યાસ કર્યો હતો.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે અપીલકર્તા દ્વારા તે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું ન હતું કે તેણે કઈ સમસ્યાઓનો સામનો કર્યો હતો અને તેણે કેટલો પૂર્વગ્રહ સહન કર્યો હતો.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આ એક યોગ્ય કેસ ન હતો જ્યાં જાહેર કાયદાના સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ થવો જોઈએ.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે સામાન્ય રીતે ગુકસાન, આ સિદ્ધાંત હેઠળ, નીચેના કિસ્સાઓમાં આપવામાં આવે છે:

"((એ) જે અરજદારોને સરકારના હાથે વ્યક્તિગત ઇજાઓ પહોંચી
હતી અને ઇજાઓ થઈ હતી જે ત્રાસદાયક કૃત્ય સમાન હતી;
(બી) કસ્ટોડિયલ મૃત્યુને લગતા કેસો; અને
(સી) એવા કિસ્સાઓ કે જ્યાં તબીબી બેદરકારી સાબિત થઈ છે.
જોકે, મંજુ ભાટિયા અને અન્ય વિરુદ્ધ નવી દિલ્લી મ્યુનિસિપલ
કાઉન્સિલ અને અન્ય ૧૯૯૭ (૬) એસ. સી. સી. ૩૭૦માં
અહેવાલ આપ્યો હતો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે એવા કેસમાં કે જ્યાં
કાયદાનું ઉલ્લંઘન કરીને બાંધવામાં આવેલી ઇમારત ફ્લેટ વેચ્યા
બાદ તોડી પાડવામાં આવી હતી.માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં
ગુકસાનકારક જવાબદારી માટે ગુકસાની આપવામાં આવી હતી.

એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આ કેસની હકીકતો પર અપીલકર્તાને
વળતર ન આપવું જોઈએ પરંતુ યોગ્ય માર્ગ એ હશે કે પક્ષકારોને
સક્ષમ દીવાની અદાલત સમક્ષ તેમની ફરિયાદો રરજૂ કરવાની છૂટ
આપવામાં આવે.વિવાદિત ચુકાદા દ્વારા વળતરની રકમ રૂ. ૬૦,
૦૦૦/- રદ કરવામાં આવ્યા હતા પરંતુ અપીલકર્તાની તરફેણમાં
ખર્ચનો એવોર્ડ જાળવી રાખવામાં આવ્યો હતો.

શ્રી જયદીપ ગુપ્તાએ રજૂઆત કરી હતી કે ડિવિઝન બેન્ચે એ નિષ્કર્ષ પર પહોંચવામાં ભૂલ કરી હતી કે આ યોગ્ય કેસ નથી જ્યાં જાહેર કાયદાના ક્ષેત્રમાં નુકસાનીનો ચુકાદો આપવો જોઈએ. તેમણે લખનૌ ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી વિરુદ્ધ એમ. કે. ગુપ્તાના ૧૯૯૪ (૧) એસસીસી ૨૪૩માં નોંધાયેલા કેસમાં સત્તા પર આધાર રાખ્યો હતો. આ તે કેસ હતો જ્યાં લખનૌ વિકાસ સત્તામંડળે મકાનો અથવા ફ્લેટના નિર્માણની યોજના શરૂ કરી હતી. તેમાં પ્રતિવાદીને તે યોજના હેઠળ ફ્લેટ ફાળવવામાં આવ્યો હતો. પ્રતિવાદીએ ફ્લેટ માટે સંપૂર્ણ ચુકવણી કરી હતી. એવું જાણવા મળ્યું હતું કે ઓછી ગુણવત્તાવાળી સામગ્રીનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો અને ફ્લેટની ડિલિવરીમાં વિલંબ થયો હતો. અદાલત સમક્ષ પ્રશ્ન એ હતો કે શું ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ, ૧૯૮૬ હેઠળની ફરિયાદ જાળવવા યોગ્ય છે. આ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે આવી ફરિયાદ જાળવી શકાય તેવી છે. એવું પણ માનવામાં આવ્યું હતું કે સમાજ અથવા કરદાતા પાસે જાહેર અધિકારીઓના દમનકારી અને તરંગી કૃત્યો માટે ઉપાય હોવો જોઈએ. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે જાહેર સત્તામંડળોની તેમની મનસ્વી અને સત્તાની બહારની ક્રિયાઓ માટે જવાબદારીના વહીવટી કાયદાએ ઘણી પ્રગતિ કરી છે. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે હવે આ અદાલત દ્વારા સ્વીકારવામાં આવ્યું

છે કે રાજ્ય તેના કર્મચારીઓની મનસ્વી કાર્યવાહીને કારણે નાગરિકને થયેલા નુકસાન અથવા ઈજાની ભરપાઈ કરવા માટે જવાબદાર છે.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે જાહેર સત્તા દ્વારા સત્તાના દુરુપયોગને કારણે થયેલી ઈજા માટે વળતર આપવાની અદાલતની અધિકારક્ષેત્રની સત્તા એ સિદ્ધાંત પર આધારિત હતી કે અનુકરણીય નુકસાનનો એવોર્ડ કાયદાની મજબૂતાઈને સમર્થન આપવા માટે ઉપયોગી હેતુ પૂરો કરી શકે છે.એવું માનવામાં આવતું હતું કે આવી સત્તા સત્તાના મનસ્વી અને તરંગી ઉપયોગ પર અંકુશ તરીકે કામ કરે છે.એવું માનવામાં આવતું હતું કે જાહેર સત્તા દ્વારા સત્તામણી માટે વળતરનો એવોર્ડ માત્ર વ્યક્તિને વળતર આપતો નથી, તેને વ્યક્તિગત રીતે સંતોષ આપે છે પરંતુ સામાજિક દુષ્ટતાને દૂર કરવામાં મદદ કરે છે.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે તે કાર્ય સંસ્કૃતિમાં સુધારો લાવી શકે છે અને દૃષ્ટિકોણ બદલવામાં મદદ કરી શકે છે.એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે અન્ય પરિબલો ઉપરાંત કાયદાનો આ વિકાસ, સરકારી અને અર્ધ-સરકારી કચેરીઓમાં કામગીરી પર આરોગ્યપ્રદ તપાસ રાખવામાં સફળ થાય છે, જેમાં અધિકારીઓને તેમની તરંગી અથવા તો સત્તાથી બહારની કાર્યવાહી માટે વ્યક્તિગત રીતે જવાબદાર ઠેરવવામાં આવે છે, જેના પરિણામે નાગરિકને ઈજા થાય છે અથવા નુકસાન થાય છે.

રિલાયન્સને ૧૯૯૯ (૬) એસ. સી. સી. ૬૬૭ માં નોંધાયેલા કોમન કોઝ વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા અને અન્યોના કેસમાં પણ મૂકવામાં આવ્યું હતું, જેમાં નિર્ણયોની શ્રેણીને ધ્યાનમાં લીધા પછી એવું માનવામાં આવ્યું છે કે આ અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતો નાગરિકોની નાગરિક સ્વતંત્રતાના રક્ષક હોવાથી તેમને સત્તા અને અધિકારક્ષેત્ર છે અને બંધારણની કલમ ૩૨ અને ૨૨૬ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને પીડિતો અથવા પીડિતના વારસદાર કે જેમના બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું છે તેમને રાહત આપવાની જવાબદારી પણ છે. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે નાગરિકને દીવાની દાવો અથવા ફોજદારી કાર્યવાહી દ્વારા ઉપાય કરવાના અધિકાર હોવા છતાં નાગરિકના મૂળભૂત અધિકારોને તેના અધિકારીઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા ગુસ્સાને સુધારવા માટે રાજ્યને જવાબદાર ઠેરવીને આ કરી શકાય છે. એવું માનવામાં આવ્યું હતું કે આવી રાહત ત્યારે જ આપી શકાય છે જ્યારે તે સ્થાપિત થાય કે નાગરિકના મૂળભૂત અધિકારનું ઉલ્લંઘન થયું છે.

કાયદાના સિદ્ધાંતસાથે કોઈ વિવાદ ન હોઈ શકે. માનવ

અધિકારો અને મૂળભૂત સ્વતંત્રતાઓના ઉલ્લંઘન માટે વળતર માટે જાહેર કાયદામાં દાવો, જેના રક્ષણની બંધારણમાં બાંધધરી આપવામાં આવી છે, તે નિઃશંકપણે આવા અધિકારના રક્ષણ અને અમલીકરણ માટે એક સ્વીકૃત ઉપાય છે અને મૂળભૂત અધિકારના અમલીકરણ માટે જોગવાઈ કરાયેલ બંધારણીય ઉપાયનો આશરો લઈને કરવામાં આવેલી કડક જવાબદારી પર આધારિત એવો દાવો અલગ છે, અને ખાનગી કાયદામાં અપકૃત્ય માટેના ઉપાય ઉપરાંત, જેમ કે આ અદાલતે નીલાબતી બહેરામાં ચુકાદો આપ્યો હતો. હકીકતમાં તે કોર્ટ સાથે એક નવા સાધનની નવીનતા છે જે નાગરિકોની નાગરિક સ્વતંત્રતાના રક્ષક છે અને કોર્ટ, તેનો ઉપયોગ કરીને, જ્યારે તે નિષ્કર્ષ પર આવે છે કે કલમ ૨૧ હેઠળ મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન થયું છે ત્યારે વળતર આપવાની સ્થિતિમાં હશે. આ સંદર્ભમાં, આ અદાલતે નિરીક્ષણ કર્યું છે:

"બંધારણની કલમ ૨૧ હેઠળ અસમર્થનીય અધિકારના ઉલ્લંઘનની ફરિયાદ કરનાર નાગરિકને એમ ન કહી શકાય કે જીવનના મૂળભૂત અધિકારના સ્થાપિત ઉલ્લંઘન માટે તેને રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી અદાલતો દ્વારા જાહેર કાયદા હેઠળ કોઈ રાહત મળી શકશે નહીં.

નાગરિકોની સામાજિક આકાંક્ષાઓને સંતોષવાની જવાબદારી ધરાવતી અદાલતોએ સાધન લાગુ કરવું પડશે અને જાહેર કાયદાની કાર્યવાહીમાં નુકસાન તરીકે વળતર આપવું પડશે.પરિણામે જ્યારે કોર્ટ મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણ અથવા રક્ષણની માંગ કરતી બંધારણની કલમ ૩૨ અને ૨૨૬ હેઠળની કાર્યવાહીમાં રાહત આપે છે અને વળતર આપે છે, ત્યારે તે જાહેર કાયદા હેઠળ ગુનેગારને સજા કરીને અને નાગરિકોના મૂળભૂત અધિકારોનું રક્ષણ કરવાની તેની જાહેર ફરજમાં નિષ્ફળ રહેલા રાજ્ય પર જાહેર ખોટી જવાબદારી નક્કી કરીને આમ કરે છે.પરંતુ એવું માનવું યોગ્ય રહેશે નહીં કે દરેક જાહેર અધિકારી દ્વારા જાહેર ફરજનું દરેક નાનું ઉલ્લંઘન માટે જાહેર કાયદાના કાર્યવાહીના સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને કલમ ૨૨૬ અને ૩૨ હેઠળની અરજીમાં વળતર આપવા માટે કોર્ટકાર્યવાહી કરશે.તેથી, બંધારણની કલમ ૨૨૬ અને ૩૨ હેઠળ અસાધારણ શક્તિનો ઉપયોગ કરતી અદાલત, જાહેર સત્તામંડળો સામે માત્ર એટલા માટે નુકસાનીનો ચુકાદો નહીં આપે કારણ કે તેમણે એવો કોઈ આદેશ આપ્યો છે જે સત્તાથી બહાર છે, અથવા જ્યાં સુધી દ્વેષ અથવા સભાન દુરુપયોગ ન હોય ત્યાં સુધી ફરજોના અમલમાં કેટલીક નિષ્ક્રિયતા રહી છે.અનુકરણીય નુકસાની આપવામાં આવે તે પહેલાં તે દર્શાવવું આવશ્યક છે કે કલમ ૨૧

હેઠળ કેટલાક મૂળભૂત અધિકારોનું જાહેર કાર્યકર્તાઓ તરફથી મનસ્વી અથવા તરંગી કાર્યવાહી દ્વારા ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું છે અને પીડિત તે કૃત્યનો અસહાય ભોગ બન્યો હતો.

સમિતિનો અહેવાલ ઉપર દર્શાવ્યા મુજબ સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે અપીલકર્તા શરૂઆતથી જ જાણતો હતો કે તે નિષ્ફળ ગયો છે.તેમણે પોતાનું પરિણામ જાહેર કરાવવા માટે ઘણા વર્ષો સુધી કંઈ કર્યું નહીં.ઉચ્ચ અદાલત યોગ્ય છે જ્યારે તે એવું માને છે કે આ કેસમાં અપીલકર્તાએ કંઈ સમસ્યાનો સામનો કર્યો છે અને તેણે કેટલો પૂર્વગ્રહ સહન કર્યો છે તે બતાવવામાં આવ્યું નથી.તે દર્શાવવામાં આવ્યું નથી કે પરિણામો જાહેર ન થવાથી અપીલકર્તાનું ભવિષ્ય કેવી રીતે પ્રભાવિત થયું હતું.આ એવો કેસ નથી કે જ્યાં પરિણામોની જાહેરાત ન થવાને કારણે, અપીલકર્તાને ભવિષ્યના અભ્યાસો હાથ ધરવાથી અટકાવવામાં આવ્યા હતા.હકીકતમાં અપીલકર્તાએ કાયદાનો અભ્યાસક્રમ લીધો હતો.અમારા મતે ડિવિઝન બેન્ચે તારણ કાઢ્યું હતું કે પ્રતિવાદીઓ પરિણામ જાહેર કરવામાં બેદરકારી દાખવતા હોવા છતાં, આ યોગ્ય કેસ ન હતો જ્યાં વળતર આપી શકાયું હોત અથવા આપણું જોઈતું હતું.અમે ડિવિઝન બેન્ચ સાથે પણ સંમત છીએ કે વળતર માટેનો કેસ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી અથવા સાબિત થયો નથી.

તેથી, અમે વિવાદિત ચુકાદામાં કોઈ ખામી દેખાતી નથી.અમને હાઈકોર્ટના ચુકાદામાં દખલ કરવાનું કોઈ કારણ દેખાતું નથી.અરજી નામંજૂર કરવામાં આવે છે.ખર્ચ અંગે કોઈ આદેશ આપવામાં આવતો નથી.

અરજી નામંજૂર કરવામાં આવી છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.